

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора Погріщука Бориса Васильовича на дисертаційну роботу Жебка Олександра Олеговича на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України докорінно трансформувалися умови функціонування вітчизняного агропромислового комплексу, що супроводжується структурними змінами, посиленням економічної нестабільності та ризиків і актуалізацією продовольчої безпеки держави як стратегічного пріоритету аграрної політики. Суттєві втрати та пошкодження виробничої, переробної й логістичної інфраструктури аграрного сектору, вибуття значних площ сільськогосподарських угідь унаслідок окупації та мінного забруднення, а також дезінтеграції ланцюгів постачання зумовлюють потребу в науково обґрунтованому інструментарії оцінювання й прогнозування відповідних процесів. За таких умов особливої ваги набуває достовірне оцінювання виробничо-збутових можливостей аграрної сфери та обґрунтоване прогнозування динаміки й перспектив їх подальшої зміни. Отримані результати мають практичне значення для формування державної аграрної політики, оскільки дають змогу своєчасно виявляти наявні обмеження, враховувати потенційні загрози та обґрунтовувати управлінські рішення щодо підтримки й розвитку аграрного виробництва. Водночас наявний методичний апарат здебільшого формувався в інших, стабільніших економічних умовах і потребує адаптації до реалій, що склалися, що й зумовлює своєчасність обраного дисертантом напрямку дослідження.

Не менш важливим є і зовнішній вимір проблеми: Україна залишається одним із провідних гравців на світових продовольчих ринках, а перспектива

європейської інтеграції висуває додаткові вимоги до обґрунтованості й прозорості національної політики продовольчої безпеки, що посилює практичну значущість обраного напрямку дослідження. З огляду на зазначене тема дисертації Жебка О. О. є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження, результати якого викладені в рецензованій дисертаційній роботі, виконано в межах наукових пріоритетів, визначених Стратегією розвитку агропромислового комплексу України до 2030 року та Стратегією продовольчої безпеки (Розпорядження КМУ № 684-р від 23.07.2024), а також у межах науково-дослідної роботи Миколаївського національного аграрного університету «Економічна безпека України в умовах глобалізації: імперативи забезпечення, відтворення потенціалу у кризових умовах» (державний реєстраційний номер 0123U101230, 2023-2027 рр.), що засвідчує зв'язок роботи з пріоритетною науковою тематикою закладу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Результати ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Жебка Олександра Олеговича, виконаної на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України», дозволяють констатувати існування достатнього рівня обґрунтованості викладених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій. Мета та завдання дослідження відповідають обраній темі, а поставлені завдання структурно й логічно узгоджені між собою.

В цілому можуть бути виокремлені такі найбільш значущі результати, які мають наукову новизну: розроблена інтегральна модель оцінювання виробничо-збутового потенціалу аграрної сфери, що передбачає агрегацію чотирьох функціональних потенціалів у два взаємопов'язані аналітичні компоненти (виробничий і збутовий) на основі моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва, з ваговими коефіцієнтами визначеними за офіційними таблицями

«витрати–випуск» Держстату за 2015–2024 рр. (розділ 1, п. 1.3, с. 59–81); методичний підхід до оцінювання виробничо-збутового потенціалу в умовах воєнного стану, що передбачає його декомпозицію на потенціал розвитку (мирного часу) та потенціал відновлення (нормований відносно довоєнного рівня) і ґрунтується на семикроковій процедурі розрахунку коефіцієнтів сценарної корекції та ансамблевому прогнозуванні (розділ 1, п. 1.3, с. 59–81).

Науковий інтерес становить також удосконалення дисертантом визначення результативності заходів державного регулювання як протидії загрозам продовольчій безпеці на основі порівняльного аналізу динаміки показників двох рівнів авторської моделі – виробничо-збутового потенціалу та результуючих індикаторів продовольчої безпеки (розділ 3, п. 3.1, с. 144–156), а також удосконалення прогнозування змін індикаторів продовольчої безпеки на основі ансамблевого поєднання статистичних моделей часових рядів (лінійний тренд, ETS, ARIMA) з відбором оптимальної специфікації за критеріями MAPE, RMSE та інформаційним критерієм Акаїке для трьох альтернативних сценарних траєкторій – песимістичної, базової, оптимістичної (розділ 3, п. 3.2, с. 157–193).

Подальшого розвитку в дисертації набули: ідентифікація резервів розвитку внутрішнього продовольчого ринку України як складової потенціалу продовольчої безпеки, зокрема щодо модернізації виробництва, розмінування сільськогосподарських угідь, розвитку органічного сектору, оптимізації логістики та нарощування глибини переробки продукції (розділ 2, п. 2.1, с. 85–105); методичні підходи до кількісного оцінювання впливу заходів державної підтримки на потенціал розвитку й відновлення виробничо-збутового потенціалу шляхом переведення різнорідних галузевих ефектів у єдиний інтегральний приріст індексу ВЗБП(t) (розділ 3, п. 3.3, с. 194–218). Зазначені здобутки дисертанта поглиблюють методичний апарат дослідження продовольчої безпеки та створюють підґрунтя для подальших наукових розвідок.

Практичне значення одержаних в дисертації результатів

Під час проведеного дослідження отримано результати, узагальнені в рекомендаціях, що можуть бути використані органами державного управління та органами регіональної влади при обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень у сфері відновлення й зміцнення продовольчої безпеки України. Показово, що автор не обмежується загальними рекомендаціями, а доводить результати до рівня конкретних кількісних орієнтирів, зокрема оцінює потенційний ефект від підвищення індексу якості логістичної інфраструктури (LPI) з 2,45 до 3,0 у 2,6-3,3 млрд дол. США додаткової виручки аграрного сектору щорічно (розділ 3, п. 3.3, с. 194–218).

Розроблені за підсумками дослідження наукові та методичні положення використано в діяльності Миколаївського національного аграрного університету – методика кількісного оцінювання впливу складових виробничо-збутового потенціалу на індикатори продовольчої безпеки та методика побудови ансамблевих прогнозних моделей використовуються під час викладання дисциплін «Системи обробки економічної інформації», «Аналіз даних для бізнесу» та «Штучний інтелект та машинне навчання» (довідка № 27-18/830 від 22.06.2026 р.). Розроблена інтегральна модель зростання виробничо-збутового потенціалу та методика сценарного прогнозування прийняті й схвалені Департаментом економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації для потреб регіональної економічної політики (довідка № 374/12-01.01-19 від 22.06.2026 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

За результатами дослідження автором опубліковано 24 наукові праці, з них 5 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Scopus, 18 – тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних

конференціях. Матеріали публікацій повною мірою відображають основний зміст роботи, її наукову новизну та практичне значення.

Структура, стиль та мова дисертаційної роботи

Структура дисертаційної роботи, виконаної Жебком Олександром Олеговичем на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України», відповідає чинним вимогам до відповідного виду наукових робіт: анотація (українською та англійською мовами), вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (153 найменування), 10 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 313 сторінок, з яких основного тексту – 222 сторінки; робота містить 99 таблиць, 25 рисунків та 37 формул. Матеріали дисертації викладені в логічній послідовності, де чітко простежується взаємозв'язок між поставленими завданнями та отриманими результатами.

У першому розділі (с. 32–84) розглянуто теоретико-методичні засади дослідження: уточнено сутність та дефініцію виробничо-збутового потенціалу виробництва, переробки, зберігання та постачання продукції аграрного сектору в контексті продовольчої безпеки (п. 1.1, с. 32–46), систематизовано п'ять базових моделей забезпечення продовольчої безпеки на національному та регіональному рівнях з адаптацією до умов воєнного часу (п. 1.2, с. 47–58), розроблено авторську методику оцінки впливу змін виробничо-збутового потенціалу на індикатори продовольчої безпеки на основі моделі міжгалузевого балансу (п. 1.3, с. 59–81).

У другому розділі (с. 85–143) здійснено ґрунтовний аналіз сучасного стану аграрної сфери: досліджено розвиток внутрішнього продовольчого ринку України та його резерви (п. 2.1, с. 85–105), проведено моніторинг експортно-імпортних операцій в аграрній сфері (п. 2.2, с. 106–111), оцінено стан продовольчої безпеки країни за офіційною методикою визначення її індикаторів за період 2000–2021 рр. (п. 2.3, с. 112–141).

У третьому розділі (с. 144–222) обґрунтовано заходи державного регулювання як протидію загрозам продовольчій безпеці (п. 3.1, с. 144–156), побудовано сценарні прогнози динаміки семи індикаторів продовольчої безпеки України на 2025–2026 рр. за трьома альтернативними траєкторіями (песимістичною, базовою та оптимістичною) (п. 3.2, с. 157–193), здійснено повну емпіричну апробацію авторської методики, за результатами якої встановлено відновлення інтегрального індексу виробничо-збутового потенціалу з 58,0% у 2022 р. до 93,2% у 2024 р. відносно довоєнного рівня 2021 р. (п. 3.3, с. 194–218).

Робота написана державною мовою, стиль викладення відповідає вимогам до наукових праць такого рівня, характеризується науковістю, системністю, обґрунтованістю, логічністю та послідовністю.

Дотримання академічної доброчесності

Ознайомлення з текстом дисертації та зіставлення викладених у ній положень з опублікованими працями автора не дає підстав для висновків про порушення академічної доброчесності: запозичені ідеї та результати інших дослідників скрізь супроводжуються оформленими посиланнями на джерела.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертаційна робота Жебка Олександра Олеговича на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України» за змістом, метою, завданнями, висновками та науковою новизною відповідає спеціальності 051 – Економіка галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Дисертація подана у форматі кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконана здобувачем особисто, за своєю структурою та оформленням повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дискусійні питання та основні зауваження

Високо оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, її наукову цінність та практичну значущість представлених авторських розробок і запропонованих рекомендацій, доцільно звернути увагу на окремі дискусійні положення та аспекти, що потребують додаткового уточнення, зокрема:

1) Модель оцінювання виробничо-збутового потенціалу забезпечення продовольчої безпеки побудована на офіційних таблицях «витрати–випуск» Державної служби статистики України (с.194-216), які, як зазначає автор, оприлюднюються із затримкою у 2–3 роки. Потребує додаткового обґрунтування питання щодо того, якою мірою поява офіційних статистичних даних за 2025–2026 рр. може зумовити коригування параметрів моделі та вплинути на наведені у роботі прогностні оцінки.

2) Цільові орієнтири, використані у третьому розділі (коефіцієнт переробки не нижче 0,80, коефіцієнт вертикальної інтеграції не нижче 0,55, індекс LPI не нижче 3,0), відповідають середньому рівню країн ЄС. Наскільки, на думку автора, правильно використовувати саме ці значення як безпосередні цільові орієнтири для економіки, яка перебуває в набагато складніших стартових умовах, і чи не доцільніше було б визначити проміжні (етапні) цільові значення ?

3) Оцінки потенційних ефектів за окремими напрямками (переробка, зберігання, логістика) наведено, наскільки можна судити з тексту, окремо один від одного. Необхідно уточнити, чи враховано автором можливість взаємного посилення зазначених ефектів або, навпаки, конкуренції за бюджетні ресурси у разі одночасної реалізації відповідних заходів державної підтримки.

4) У роботі як складова оцінки виробничого потенціалу враховано темп розмінування сільськогосподарських земель (420 тис. га з 23 млн га, або 1,8%). Оскільки цей показник значною мірою формується під впливом зовнішніх щодо моделі чинників, предметом уточнення може бути чутливість сценарних прогнозів до зміни темпів розмінування, зокрема за умови їх істотного

уповільнення, та стійкість отриманих прогнозних результатів до варіації цього екзогенного параметра.

Вважаємо за потрібне зауважити, що наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, тому в цілому не впливають на позитивну оцінку результатів виконаного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Жебка Олександра Олеговича на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України» є самостійним, актуальним, логічно побудованим науковим дослідженням, яке виконано на достатньо високому науковому рівні. Отримані у результаті дослідження наукові здобутки характеризуються новизною та мають практичну цінність. Теоретичний базис і використані методи наукового дослідження, апробація результатів дисертації свідчать про достовірність представлених положень та висновків дисертаційної роботи. Усі поставлені в дисертації завдання виконано, положення наукової новизни та висновки дослідження узгоджені між собою. Стиль та мова роботи відповідають науковому професійному рівню, матеріали дослідження викладені логічно та послідовно. Кількість публікацій відповідає існуючим вимогам, а їх зміст відображає основні положення та результати дисертації.

За актуальністю теми дослідження, якістю викладення матеріалу, новизною одержаних наукових результатів, їх обґрунтованістю і достовірністю, практичною значущістю рекомендацій і висновків дисертація Жебка Олександра Олеговича на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України» відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №

44, а її автор – Жебко Олександр Олегович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка (галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
директор Вінницького навчально-
наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного
університету

Борис ПОГРІЩУК

